

csodálatos zengéssel szavalja a szöveget, addig Ötvös András Decsi János történetírója felcsimpaszkodik a rivalda-ketrecre, és közvetlen, mai hangon intézi paszuszusait a nézőkhöz.

Az utóbbi hang, a mai színház hangütése valahogy mégis hiányzik az előadásból. A rendezés vállalása, hogy érvényesen szólaltassa meg a veretes történelmi kottát, az általam látott délutáni előadáson láthatóan nem érintette meg aznap éppen fiatal diákokkal teli közönségét. Miközben az előadás szervezeten haladt előre, a fiatal nézők érezhetően ellene szegültek, és gyalázatosan szétsutyorogták a darabot, magyarán idegen maradt számukra a történelmi dráma, pedig az alkotói szándékok szerint láthatóan fontos lett volna, hogy üzenete hozzájuk is eljusson. A hosszas monológok és izes párbeszéd talán idegenül csengtek a fiatalok fülében, a komikus részeken természetesen hálásan felnevettek, de ahogy láttam, Thoroczky groteszk epizódjaival együtt is tudtak élni.

MÁRTON LÁSZLÓ: A TÖRÖTT NÁDSZÁL (Gárdonyi Géza Színház, Eger)

Díszlet: Csanádi Judit. **Jelmez:** Nagy Fruzsina. **Dramaturg:** Radnóti Zsuzsa. **Zene:** Melis László. **Fény:** Bányai Tamás. **Rendező:** Csizmadia Tibor.

Szereplők: Schruff Milán, Bozó Andrea, Safranek Károly, Nagy András, Kaszás Gergő, Mészáros Máté, Blaskó Balázs, Venczel Valentin, Vajda Milán, Mészáros Sára, Bányai Miklós, Tunyogi Péter, Saárossy Kinga, Hüse Csaba, Ötvös András, Dimanopulu Afrodité, Kelemen Csaba, Várhelyi Dénes, Sata Árpád, Pálfi Zoltán, Horváth Ferenc, Ráczy János, Szívós Győző, Fehér István, Vókó János, Lisztóczi Péter, Tóth Levente, Dér Gabriella.

Koltai Tamás

Szintén zenész

FRIEDRICH SCHILLER: ÁRMÁNY ÉS SZERELEM

Valószínűleg nem azért döntött úgy Alföldi Róbert, hogy díszlet helyett zenekart tesz a színpadra, mert Miller „városi muzsikusról”, aki mielőtt elsőként megszólalna a darab első jelenetében, az instrukció szerint *félreteszi a csellóját*, a zenei hinterland jutott eszébe. Az előadásban Hollósi Frigyes *kézbe veszi a csellót*, a csellista helyén a zenekari ülésrendnek megfelelő első sorban, majd mielőtt játszani kezdené – egy pillanatra felmerül, hogy a színész *tényleg* csellózni fog –, kiváltja őt a zenekar csellistája, aki megszólaltatja a hangszert. Jelképként is felfogható közlés: a zene beszél a szereplő helyett. Amikor túlcsoportulnak a szavak, a zene fejezi ki az érzelmeket. Esetleg épp azért, hogy maguk a szavak, a mondatok ne legyenek túl érzelmesek, érzelemittasak. A zene mint az itatóspapír fölszívja az érzelmeket, a zenei erőterben szárazabban, lakonikusabban lehet megszólalni. Kevésbé melodramatikusan, de több indulattal, nagyobb energiával, már csak azért is, mert néha a zene *főlé* kell beszélni, túl kell beszélni a zenekari játékot, ami nem könnyű. Az előadásban gyakran előfordul, hogy a színészek a szimfóniával – Mendelssohnnal – kelnek versenyre, sőt ők maguk intik be (vagy le) a zenét, mintegy muzikális támasztékot kérve maguk alá, hogy könnyebben fölhergeljék magukat a megkívánt indulati szintre. Egy alka-

lommal a Ferdinándot alakító Makranczi Zalán lelkének háborgását verbálisan már nem tudván kifejezni, inkább elvezényel egy viharzóan szenvedélyes tételt Sosztakovics – a recenzens által föl nem ismert – *Vonósszimfóniájából*. A zene hevít és csillapít egyszerre. Fölspannol, s ezáltal kizárja az önmeghatódó érzélgősséget. Ha elhallgat, sem enged már annyi szentimentalizmust, a beállt csönd kontrasztja kikényszeríti az egyszerűbb, prózaibb szövegkezelést. Forgách András új fordítása nagyon is megfelel ennek a célnak, lakonikus, szaggatott, követi a hirtelen, szertelen váltásokat, olyan, akár egy prózai *capriccio*.

Van más funkciója is a Danubia Szimfonikus Zenekar színpadra ültetésének. A *benépesített* üres tér – csak egy kristálycsillár lóg bele – egyszerre játszó és befogadó közeg, ha akarom, maga a darabból hiányzó *plebs*, ha akarom, a klasszicitással szembeállított (-ültetett) civil szféra. Mai hétköznapi ruhájukban kontrasztot képeznek a „jelmezes” (Gyarmathy Ágnes) főszereplőkkel. A kapcsolat nem passzív, a zenészeknek nemcsak végig kell ülniük a játékot, azt is el kell viselniük, hogy bevonják őket a cselekménybe, például fel kell állniuk, amikor von Walter „miniszterelnök” (a fordító ezzel az elnevezéssel könnyű képzettársítást kínál a fejedelemség politikai vezetőjéhez) belép a terembe, túrniük kell,

hogy egyikükre-másikukra ráordít, lökdösi vagy kiparancsolja őket a székükből, még a karmestert (Silló Sándor) is inzultálja. A polgári szereplők időnként betérnek „a nép közé”, a sorok között sétálnak, esetleg leülnek valamelyik zenész mellé, mintha közéjük tartoznának, vagy tőlük várnának segítséget. A zenekarhoz való viszony mintegy leképezi a darabbeli hierarchiát, a polgárság és az arisztokrácia közötti „osztálytagozódást”. A díszletelen, „humanizált” tér részint természetes hidat épít a dráma múltja és az előadás jelene között, részint kiemeli a színművet a szcenográfiai realizmusból, illetve az ortodox szituációkényszerből. Lujza épphogy megírta a Ferdinánd megtevesztése céljából rákényszerített levelet a színpad előterében álló karmesteri pulton, amikor a fenékfal ajtaján – az egyetlen *hangsúlyos* színpadi járáson – belépő Ferdinánd már a levél olvastán támadt lelki viharának ad hangot. Két jelenet – két különböző helyszín – között gyakran találkoznak az ellentétes irányban egymás mellett elhaladó szereplők. Máskor jóval a jelenetük előtt (vagy után) is a színpadon tartózkodnak. Mindez a hagyományos, realista helyzetdramaturgiával szemben – akár csak a zene – szintén az expresszív elemek, a szereplők közötti viszony kiemelésére szolgál.

A darabban a polgári tisztesség és a polgári szűklátókörűség áll szemben az arisztokrata züllöttséggel és az arisztokrata gátlástalansággal, de Schiller elég jó író volt ahhoz, hogy a saját térfélre érvényes karakterisztikák itt-ott átlépjenek a felezővonalon. Ezt használja ki Alföldi úgy, hogy egyes szereplőket elvisz a saját szélsőségükig vagy tán azon is túl. Kulka János

FENT: Makranczi Zalán (Ferdinánd) és Bánfalvi Eszter (Lujza)
LENT: Kulka János (von Walter)

von Walter miniszterelnöke nem a megszokott sima modorú, hatalmi gögijében is formatartó, elegáns kigyópolitikus, hanem leplezetlenül pófátlan, direkt pallérozatlan, bunkó kényúr, aki szinte kérdik azzal, hogy mindent megtehet, ordinárén viselkedik, durvul, társaságban bőfőg, és cinikusan álszenteskedik, például amikor Ferdinánd elé térdelve (s már tudva a Lujzára kényszerített szakításról) bocsánatot kér korábbi „tévedéséért”. Ezáltal Ferdinánd naivitása, hiszékenysége, szuverén döntéseiben bízó lobogása eleve más árnyalatot kap, és Makranczi Zalán a romantikus lázadó mögött láttatni tudja a helyzetfelismerés, szélesebb értelemben az életrealitások iránti érzéketlenséget. Lujzával való kapcsolatában a szokásosnál is inkább ő a ve-

hemens felhőjáró, a valóságtévesztő gyermeki lélek, amivel gyümölcsöző kontrasztot képez férfias külseje és szavatainak elokvenciája. Bánfalvi Eszter egyszerű, energikus és céltudatos játékkal épp a másik véglet felé élezi ki Lujzát; semmi sincs benne a naivából, a polgárlány szendességéből vagy álmodozásából, sőt nagyon is józan, talpraesett, illúziótlan realista, s mivel ellene játszik női vonzerejének – fiús hajviselet, festetlenség, karcosság –, von Walter becsületsértő pocskondiázásai, amelyeket nagy lelki nyugalommal visel el, annál sértőbbek és bősztőbbek rá nézve. Különösen szép, ahogy fokozatosan, lépésről lépésre leszámol szerelmével, jövőjével és végül az életével – a halálról tartott elfogadó „expozéja”, amit végül apja miatt másít meg, ezen belül is markáns –, egészen a mérgező vég egyszerre keserű és szükségszerű (szinte a kezdettől várt bizonyosságot jelentő) felismeréséig.

Hollósi Frigyes nagyvonalú játéka Millerként lendületes ívet ír le rögtön az elején, ahogy Wurm előtt az engedelmes alattvaló alig érezhetően gunyoros „alázattáblát” kibontja a polgári öntudatot, és szinte belehergeli magát a szókimondó lázadásba. A tisztességében és lojalitásában megbántott családapja, civil polgár és zenészként spirituális lény – tulajdonképpen „a társadalom támasza” –, akit megsemmisít a gátlástalan hatalom, jelképpé sűrűsödik ebben a kiváló alakításban. Básti Juli Lady Milfordjának kettős arcát – a kegyencnő méltóságát és a méltóságból való kivetkőzését éppen akkor, amikor „jó útra tér”, vagyis az arcváltás sztereotípiákkal ellentétes, fordított irányát – megérteni véltem az előadást másodszer látván. Wurm szerepében Hevér Gábor a hűvösség, simaság és rezzenéstelenség maszkja – az arctalanság – alatt az arcátlanságot mutatta meg a ma is jól ismert profi politikai kommunikátorban. A legkarakteresebb szélsőséget Alföldi von Kalb udvari marsallnak szánta, akinek finomkodó prózai szólamaival Bella Máté „megzenésítette”, és barokk recitativókként áriáztatja el a kontratenor Vásáry Andréval, ezáltal a szereplők egyikét közvetlenül visszacsatolva a „zenei alaphoz”; a megoldás mulatságos, a szereplés virtuóz.

A lezárás is zenei: a Millernét játszó Molnár Piroska – az anyai gondoskodás egyesül benne a bornírt kispolgári nagyravágyással – a szerelmesek holtteste fölött elénekli a Rückert-versekre Richard Strauss által írt *Gyermekgyászadalok* egyik, szépségesen lamentáló darabját. A „melodramát” megelőző, a pityereggető szentimentalizmust mintaszerűen elkerülő mérgező jelenet kvázi-realizmusa kellő mértéket tart. Nagy kihívás, csaknem megoldhatatlan: nem lehet sem háyni (valóságigény), sem wagneri szerelmi halált halni (költői igény). A Művészetek Palotájában tartott előbemutató megpróbálkozott egy kétségbeesett szexuális aktus elindításával (és félbemaradásával), ami gondolatnak szép – a platói szerelmesek ösztönszerűen a halálban akarnak testileg egyesülni –, de a pillanat ambivalenciája *fizikálisan* alighanem megragadhatatlan, és az előadás stílusához sem illik, mindenesetre (szerintem helyesen) lemondtak róla. Az *a capella* énekelte Richard Strauss, s mert Molnár Piroska varázsos lényével van átítatva, itt nem hangversenyária, hanem a fájdalmas anya búcsúszólama, amit nem helyettesíthetnek prózai szavak. (Ugyanis Schiller nem írta meg őket.)

Schiller Kata felvételei

FRIEDRICH SCHILLER:
 ÁRMÁNY ÉS SZERELEM
 (Nemzeti Színház – Művészetek Palotája)

Fordította: Forgách András. **Dramaturg:** Vörös Róbert. **Jelmez:** Gyarmathy Ágnes. **A „barokk” jelenetek zeneszerzője:** Bella Máté. **A rendező munkatársa:** Herpai Rita. **Rendező:** Alföldi Róbert.

Szereplők: Kulka János, Makranczi Zalán, Básti Juli, Hevér Gábor, Vásáry André m. v., Hollósi Frigyes, Molnár Piroska, Bánfalvi Eszter, Gáspár Kata. **Közreműködik az Óbudai Danubia Zenekar.** **Karmester:** Silló István.